

Файл: 2025-01-16
16.12.2025
Голова редакції
Спеціалізована вчена рада
ДФ 26.133.100
Ломачинська Ірині Миколаївні

Голові
разової спеціалізованої вченої ради
ДФ 26.133.100
у Київському столичному університеті
імені Бориса Грінченка
доктору філософських наук, професору,
професору кафедри філософії та
релігієзнавства факультету суспільно-
гуманітарних наук
Ломачинській Ірині Миколаївні

Рецензія

Паська Ярослава Ігоровича, доктора філософських наук, професора, професора кафедри філософії та релігієзнавства Київського столичного університету імені Бориса Грінченка на дисертаційну роботу **Тимофєєвої Галини Вікторівни «Трансформація соціальних інститутів у мережевому суспільстві: інформаційний вимір»**, подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 033 «Філософія».

Актуальність дисертаційної роботи Г.В. Тимофєєвої зумовлена необхідністю комплексного аналізу еволюції соціальних інститутів в мережевому суспільстві. Запропоноване теоретичне дослідження є вкрай важливою і достатньо нетривіальною спробою здобувача підняти складну проблему «інституціоналізації», яка стала предметом суттєвих суперечок між представниками ключових методологічних підходів: функціонального та морально-нормативного, який передбачає фокусування уваги на ціннісно-раціональних, комунікативних аспектах соціального розвитку. Вкрай актуальним в площині світоглядних суперечностей є розкриття можливостей впливу інформації, інформаційного середовища на розвиток соціальних інститутів, осмислення обумовленості демократизації суспільного простору вимірами інформаційної мережевої культури. В теоретичній площині обґрунтовуються можливості взаємодії між старими та новими підходами до розвитку соціальних інститутів, робиться спроба подолання суперечностей між мережами та ієрархіями. Ця проблематика є фокусною для сучасних академічних суперечок. Взаємодоповнення теоретичних підходів, як доводить дослідниця, може стати важливим ресурсом інституційної трансформації нашого суспільства. Особлива увага приділяється

інформаційному виміру мережевого суспільства, який на перетині XX-XXI століття стає важливим чинником, що значною мірою визначає освітні, політичні та економічні траєкторії розвитку. Робота набуває додаткової теоретичної і практичної актуальності через залучення корисного і вкрай необхідного масиву літератури, європейської філософської спадщини для аналізу процесів еволюції соціальних інститутів. Ґрунтовний аналіз європейського мережевого досвіду надає підґрунтя до осмислення вітчизняних соціальних структур, які в умовах війни піддаються складним випробуванням. Теоретична проблема загострюється в умовах триваючих військових дій, доленосного історичного вибору нашого суспільства, пов'язаного з процесами зміни старих неофеодальних інститутів, які є вкрай неефективними в умовах необхідності соціальної еволюції нашої країни до європейських структур. Дисертація є однією з перших спроб в українській академічній традиції осмислити нові можливості інформаційного, мережевого середовища як необхідний чинник подолання неефективності старої інституційної спадщини. Дана проблема стає все більш нагальною, торкаючись найважливішої практичної сфери суспільного життя.

Наукова новизна підсумків дисертації

В роботі на пристойному аналітичному рівні осмислені теоретичні підходи передвісників та теоретиків мережевого суспільства – М. Маклуена, М. Кастельса та Я. ван Дейка. Необхідно відзначити, що даний теоретичний філософський дискурс інтегрований дослідницею в єдину аналітичну рамку. Це дозволило їй обґрунтувати важливість в процесі інституційного розвитку мережевого індивідуалізму, колективного інтелекту та культури конвергенції, які є унікальними для осмислення вітчизняного українського досвіду. Сфокусована увага на особливій ролі інформації як фактора функціональних і морально-нормативних змін в Європі та Україні.

Варто відмітити, що авторка даної розвідки стала однією з перших представниць академічної спільноти, яка, з одного боку, на теоретичному рівні обґрунтувала роль освіти в систематизації інформаційного простору, а з іншого досить аргументовано показала, як і сам інститут освіти змінюється в процесі впливу на нього інформаційного середовища. Наукова новизна запропонованого дослідження підтверджується наступними тезами.

А). В межах єдиної аналітичної рамки осмислюються базові теоретичні і методологічні підходи до вивчення інституційних феноменів, осмислюється також їх обумовленість розвитком мережевої культури. Соціальні інститути

розглядаються як одночасно стабільні і динамічні конструкти, що еволюціонують під впливом сучасних іновативних процесів.

Б). На теоретичному рівні обґрунтована функціональна та ціннісно-нормативна роль інформаційного фактору в процесі сучасної «ситуації постмодерну» (Ф.Ліотар), розкрито його трансформаційний потенціал в процесі формування людини нового типу. Йдеться про появу інноваційної цифрової людини, яка є не тільки носієм нового соціального етосу, але й суб'єктом необхідних для нашої країни соціальних трансформацій.

В) В процесі «розчаклування» даної проблеми пропонуються аналіз ролі в суспільстві нових медіаресурсів, запропоновані авторські шляхи подолання маніпулятивного впливу на суспільство нових медіа, які не тільки суттєво впливають на формування суспільної свідомості, але й суттєво змінюють в різний спосіб інституції громадянського суспільства.

Г) Авторка, використовуючи широкий масив літератури, англomовних джерел, простежила комплексний вплив соціальних мереж на освітні, економічні і політичні процеси Європи та України.

Теоретичне і практичне значення результатів дисертації

Теоретичне значення дослідження полягає в тому, що здобувачці вдалося не тільки дослідити вплив соціальних мереж на розвиток соціальних інститутів, але й простежити зв'язок мережевих форм існування з інформаційним чинником, індивідуальним і колективним самовираженням в процесі соціальної трансформації. Їй вдалося осмислити комплексні фактори, які призвели до появи нової інформаційної, цифрової людини. Ідеї дослідниці та отримані нею підсумки мають евристичний потенціал для подальших теоретичних розробок та обґрунтування процесів інституційного розвитку, виявлення впливу цифровізації на розвиток демократії та громадянського суспільства сучасному світі. Виявлена специфіка функціональних та комунікативних особливостей існування соціальних мереж в контексті проблем самовизначення українського суспільства, пошуку українською спільнотою автентичних форм інституційного самоврядування.

Практична значущість отриманих результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані в освітньому процесі, застосовані у викладанні філософських і суспільствознавчих дисциплін вищої школи, зокрема курсів, які присвячені соціальним та цифровим трансформаціям, проблематиці соціальної філософії та філософії історії. Функціональні та нормативні орієнтири та принципи, які закладені в дисертаційному дослідженні,

очевидно, сприятимуть розвитку мережевої культури та поступу демократичних процесів.

Наукова обґрунтованість результатів дослідження, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Вибір матеріалу та його обсяг відповідають специфіці дослідження. Наукові положення, висновки дисертації є теоретично та емпірично обґрунтованими й достовірними. Вони базуються на використанні існуючих філософських методів і міждисциплінарних теоретичних підходів. Йдеться про наступні методи дослідження, які авторка застосовує в процесі теоретичного аналізу. Герменевтичний метод було використано для інтерпретації змісту основних інформаційних концептів щодо трансформації соціальних інститутів в мережевому суспільстві, за допомогою порівняльного методу авторці вдалося глибше усвідомити соціально-культурні контексти трансформації соціальних інститутів та її репрезентацію в соціальних мережах. Системний підхід дозволив упорядкувати сучасні концепції соціального інституту в рамках різних інституціональних підходів.

Теоретична розвідка розкриває цілу низку важливих понять для розуміння еволюції соціальних інститутів. Йдеться передусім про наукове обґрунтоване авторське тлумачення понять «інформація», «соціальний інститут», «мережеве суспільство», «цифрова людина» тощо. Для з'ясування ролі цих понять в соціальних змінах були застосовані важливі теоретико-аналітичні рамки, які допомагають використати ідеї різних мислителів (М. Маклуен, М. Кастельс, Я. ван Дейк) в процесі аналізу соціальних трансформацій.

Теоретичні та практичні зміни в інституційному розвитку, які відбулися в останні десятиліття, також стали предметом аналізу, теоретичної уваги дослідниці. Загальні висновки дисертації логічні і переконливі. Вони повною мірою узагальнюють зміст дослідження, надають інформацію про виконання поставлених завдань.

Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності.

Загальний рівень дисертації Тимофєєвої Галини Вікторівни вважаю достатньо високим. Даний висновок підтверджується досить серйозною обізнаністю автора в проблематиці дослідження, оволодіння методологією наукового пошуку, теоретичною і практичною переконливістю аргументів, наведених в теоретичному дослідженні. Дисертацію виконано у відповідності до виконаної науково-дослідної роботи Факультету суспільно-гуманітарних

наук Київського столичного університету імені Бориса Грінченка «Гуманітарна безпека України в контексті системних і позасистемних викликів сучасності» (державний реєстраційний номер 0122U202038).

Апробація результатів дисертації. Повнота викладу основних результатів дисертації у наукових публікаціях.

Апробацію наукової розвідки спостерігаємо в межах 14 наукових праць, у тому числі: у 4 одноосібних статтях у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України, 2 статтях (написаних у співавторстві), що опубліковані в журналах, які входять до міжнародних наукометричних баз Scopus/Web of Science, та 8 тезах доповідей та матеріалів конференцій, які додатково відображають наукові результати дисертаційного дослідження:

1. Тимофєєва Г.В. Як мережна архітектура змінює соціальні зв'язки. Київські філософські студії: Матеріали Всеукраїнської наукової конференції (м. Київ, 16-17 травня 2019 р.): тези доповідей / за заг. ред. проф. Р.О. Додонова. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2019. С. 165-167.
2. Тимофєєва Г.В. Інструменти цифрової економіки в інституційному середовищі. Соціокультурні трансформації та геополітичні виклики в умовах багатопольярного світу (м. Київ, 24 листопада 2022 р.): тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції. Київ: Державний торговельно-економічний університет, 2022. С. 134-137.
3. Тимофєєва Г.В. Ефект Зімбардо та інформаційна війна. Київські філософські студії: Матеріали Всеукраїнської наукової конференції (м. Київ, 19 травня 2022 р.): тези доповідей / за заг. ред. проф. Р.О. Додонова. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2022. С. 138-141
4. Тимофєєва Г.В. Наратив як форма репрезентації дійсності. Київські філософські студії: Матеріали Всеукраїнської наукової конференції (м. Київ, 19 травня 2023 р.): тези доповідей / за заг. ред. проф. Р.О. Додонова. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2023. С.197–201.
5. Тимофєєва Г.В., Опришко Т.С., Бульвінська О.І. «Чий Крим?» або яким контентом наповнюються міжнародні бази даних наукових публікацій. University Library at a New Stage of Social Communications Development: Тези ІХ Міжнародної конференції (3-4 жовтня 2024 р., м. Дніпро, Україна). Дніпро: Український державний університет науки та технологій, 2024. URL: <https://crust.ust.edu.ua/items/3dd44209-6745-4ec0-8e6a-cf9df1cdaffb>

6. Тимофєєва Г.В., Єрескова Т.В. Складність як виклик і ресурс освіти: осмислення змін. Міждисциплінарний дискурс у дослідженні феномену соціального: зб. матеріалів VI міжнародної наук.-практ. інтернет-конф.; 27 березня 2025 р., м. Київ. / Упорядники: Кучера Т.М., Козлов Є.В., Київ : КНЕУ, 2025. С. 214-217.

7. Тимофєєва Г.В. Людина цифрова: нова ідентичність в епоху технологій. II Міжнародна науково-практична конференція «Фундаментальні та прикладні проблеми суспільства: історія, сьогодення, майбутнє». (17 квітня 2025 р., м. Київ, Україна). С. 167-170.

8. Тимофєєва Г.В. Концепція VUCA в інформаційно-комунікативних практиках. Київські філософські студії: Матеріали Всеукраїнської наукової конференції (м. Київ, 16 травня 2025 р.): тези. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2025.

Сформульовані у дисертаційному дослідженні теоретичні положення, здобуті результати і практичні рекомендації достатньо повно висвітлено в оприлюднених працях.

Структура та зміст дисертації, її самостійність, завершеність, відповідність вимогам щодо оформлення й обсягу.

Структура дисертаційної роботи підпорядкована поставленій меті і завданням дослідження. Зміст дослідження складається з трьох логічно обумовлених і взаємопов'язаних розділів.

У першому розділі **«Теоретико-методологічні засади дослідження інформації в просторі мережевого суспільства»** надається ґрунтовний аналіз ролі інформаційного чинника в процесі трансформації соціальних інститутів. Проаналізовано еволюцію поняття «інформація» від технічного феномену до ключової соціокультурної категорії в контексті суспільних змін. Обґрунтовуються ключові концепції передвісників та теоретиків мережевого суспільства – М. Маклуена, М. Кастельса та Я. ван Дейка, які визначають теоретичні параметри дослідження. Фокус уваги дослідниці спрямований на обґрунтування пріоритетної ролі інформації в соціальних змінах. Справедливо відзначається, що вона (інформація) є рушійною силою, яка «формує нові соціальні структури, цінності та еліти, де інтелектуальна праця відіграє вирішальну роль» (с.83).

Дисертантка пропонує гіпотезу, яка пов'язує залежність соціальних інститутів від інформаційного імперативу, який змінює соціальні структури та механізми їх функціонування. Дослідниця звертає увагу на специфіку впливу інформації на суспільну свідомість, інформаційне самовідтворення

соціальних структур, які можуть «працювати» на підтримання нового соціального порядку.

Фокусується увага на тому, що **мережеве суспільство** – це не лише зміна технологій, а й глибинна трансформація соціальних взаємодій, яка надає підґрунтя для посилення мережевого індивідуалізму, культури конвергенції, які є основою для просування нових форм соціальної мислення, культури, соціальної організації.

У другому розділі **«Конститутивні ознаки і трансформаційні механізми інформації в сучасних соціальних інститутах»** наголошується на пріоритетній ролі інформації та інформаційних технологій у змінах сучасного суспільства. Можна погодитись з авторкою в тому, що «інформація проникає в усі сфери нашого життя, змінюючи традиційні соціальні інститути та породжуючи нові форми взаємодії» (с.140).

Достатньо переконливим є й інше твердження дослідниці, що «інформаційні технології трансформують також традиційні ритуали, створюючи нові форми віртуальних обрядів та спільнот» (с.140). Вона також відзначає перетворення в освітньому процесі, який стає більш інтерактивним та доступним. Осмислюючи складність та неоднозначність процесів впливу інформаційного середовища, авторка звертає увагу на інструменталістський характер сучасного суспільства, який може перешкоджати розвитку ефективності та раціональності соціальних інститутів. Заглиблення в проблематику цього розділу спонукає до питання, а яким чином людина за допомогою власного життєсвіту, морально-нормативних ціннісних засад може обмежити негативні наслідки цифровізації, «цифрового концтабору»?

У третьому розділі **«Особливості інформаційних процесів у соціальних інститутах, дотичних до творення інформаційного продукту»** обґрунтовується провідна роль освіти та науки у формалізації інформаційного простору мережевого суспільства. Відзначається, що соціально-комунікативні інститути виступають «мотором» змін, створюючи нові форми взаємодії та комунікації. Цілком очевидно, що в процесі створення нової реальності цифрова людина стає «драйвером» суспільних змін.

Дисертантка достатньо переконливо стверджує, що освітні установи закладають фундамент, формуючи базові навички критичного мислення, аналізу та синтезу інформації. Наука, в межах такої візії, надає методи та практики, що дозволяють систематизувати та впорядковувати інформацію. У розвиток цієї ідеї залишається простір для більш глибокого вивчення питання,

а чи може наука в умовах соціального релятивізму, який притаманний добі постмодерну, забезпечити позитивний розвиток інформаційних інститутів. Особливо питання є актуальним для тих країн, які внаслідок історичних обставин не змогли подолати інформаційне та інституційне відставання.

Дотримання академічної доброчесності у дисертації та наукових публікаціях. Відсутність, наявність академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації.

Аналіз тексту дисертації засвідчує доброчесність авторки дослідження Тимофєєвої Г.В. в повному обсязі.

Дискусійні положення та зауваження щодо дисертації.

Окремі положення дисертаційного дослідження спонукають до дискусії. Здобувачка намагається розглянути соціальні інститути через характеристики інформаційного суспільства, окреслює вплив інформації на розвиток соціальних мереж, інші сфери суспільного життя: освіту, політику, економіку; фокусує увагу на ролі комп'ютерних мереж, зазначаючи, що комп'ютерні соціальні мережі можуть бути зручним інструментом як для демократизації суспільства, так і для важливих ціннісних зрушень, які сприятимуть процесу соціальної інтеграції. Всі ці твердження є слушними і не можуть бути піддані запереченню. Разом з тим, вважаю за можливе зробити певні зауваження, які, на моє переконання, могли б зробити розвідку більш збалансованою.

1. Авторка справедливо відзначає, що рушієм інформаційних процесів «виступають інтелектуали, які є критично важливими для: 1) інновацій, 2) управління ..., 3) прийняття рішень (с.27). Вона побіжно згадує Р. Гелбрейта, Д. Бела, М.Кастельса, П.Дракера. Втім, поза суттєвою увагою дослідниці проходить важливий теоретичний дискурс, пов'язаний з ідеями «нового класу». Йдеться про визначальну роль інтелектуалів в зміні існуючого індустріального соціального порядку, провідну роль інтелектуальної мережі в запровадженні інновацій. Вважаю, що дослідниці бажано було б більш детально проаналізувати даний концепт «нового класу», який є вельми важливим в контексті еволюції соціальних інститутів. Доречно було б уважно придивитись до ідей Алвіна Гоулднера, які він виклав, зокрема, в роботі «The Future of Intellectuals and the Rise of the New Class», а також використати надбання угорського соціолога Івана Селеньї «The Three Waves of New Class Theories», які є вельми значимими для усвідомлення ролі інтелектуалів в процесі посилення інформаційного дискурсу.

2. Дослідниця суттєву увагу приділяє проблематиці соціальних трансформацій (с. 69-70), згадує кількох видатних теоретиків соціальних змін, зокрема О. Шпенглера, А. Тойнбі, М. Вебера, К. Маркса. Втім, як на мене, принципово важливим було б показати і більш сучасні підходи до цієї проблематики. Йдеться про ідеї Ш.Ейзенштадта, Л.Бальцеровича, З.Краснодебського, Яна Кофмана, Яцека Кохановіча, В.Кула, які, використовуючи сучасний емпіричний і теоретичний інструментарій, піддають аналізу процеси трансформації старих соціальних інститутів. Варто було б, до певної міри, зробити порівняльний аналіз щодо того, а в який спосіб інформаційний фактор спрацьовує в процесі змін в умовах різних культурних та історичних контекстах. В процесі осмислення «комунікативної взаємодії» (с.73) Ю. Габермаса, можливо, варто було б осмислити концепт «життєвого світу», який дуже часто відіграє провідну і рятівну роль в процесі обмеження адміністративної «системи», домінуючої ролі стратегічних цілераціональних факторів, які часто працюють на дегуманізацію соціуму.

3. Г.В. Тимофєєва справедливо відзначає, що мережеве суспільство – це не тільки зміна технологій, але й глибинна трансформація мережевих взаємодій... виникнення мережевого індивідуалізму..., що «мережеве суспільство є новим етапом розвитку де технології і інформація створюють нові форми соціальної організації» (с. 84). Втім, залишається незрозумілим, а чому в одних суспільствах ми спостерігаємо суттєвий вплив інформаційних технологій, інформаційного середовища на освітні, політичні, економічні культурні процеси, а в інших, на жаль, ні?

4. Здобувачка цілком доречно стверджує, що «має місце «втрата контролю над власним життям в результаті інформаційної імплузії та інформаційного голоду»(с.129), але, на жаль, лише констатує наявність проблеми. Вона часто оминає обґрунтування ціннісно-нормативних проблем, які є невід'ємними від розвитку інформаційної цивілізації і вимагають більш глибокого осмислення соціальних дисбалансів, які мають місце в суспільствах-ретрансляторах процесів зовнішнього впливу. Поза увагою дослідниці залишається питання, а якою мірою анахронічні соціальні інститути (зокрема вітчизняні) можуть взагалі адаптуватися до інформаційних викликів, адже це не тільки технологічна проблема?

5. Недостатньо зрозумілим в контексті міркувань авторки залишається питання, а за допомогою яких складових людина в умовах тотальної цифрової трансформації, впливу інформаційних мереж, може захистити свій життєвий світ, своє «я» від маніпуляцій, фейків і всього того,

що насправді є ворогом автентичної демократії та громадянського суспільства. В чому авторка дослідження вбачає суттєві запобіжники проти наявних дегуманістичних тенденцій?

Загальний висновок про рівень набуття здобувачем теоретичних знань, відповідних умінь, навичок та компетентностей.

Здобувачка, Тимофєєва Галина Вікторівна, має високий рівень теоретичних знань, практичних вмінь, навичок і компетентностей. Вона є спроможною самостійно проводити дослідження на достатньо високому, професійному рівні. Усі представлені міркування та застереження мають дискусійний, полемічний характер в контексті запропонованого дисертантом актуального дослідження.

Загальна оцінка дисертації і наукових публікацій щодо їхнього наукового рівня з урахуванням дотримання академічної доброчесності та щодо відповідності вимогам.

Дослідження відповідає вимогам п.6-9 Постанови Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 року № 44 «Про затвердження порядку присудження доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії (зі змінами) та наказу Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 про затвердження вимог та оформлення дисертації» затвердженого Міністерством юстиції України 03.02.2017 р. за номером 150/30023, а автор роботи Тимофєєва Галина Вікторівна – заслуговує на присудження наукового ступня доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 033 «Філософія».

Рецензент

Доктор філософських наук,
професор, професор кафедри
філософії та релігієзнавства
факультету суспільно-гуманітарних наук
Київського столичного університету
імені Бориса Грінченка

Ярослав ПАСЬКО

«12» грудня 2025 року

ВЛАСНИЙ ПІДПИС

Гласько Ярослав

ЗАСВІДЧУЮ

Тиров. фак. вк. Минтвеминдрокр.
16.12.2025

16.12.2025